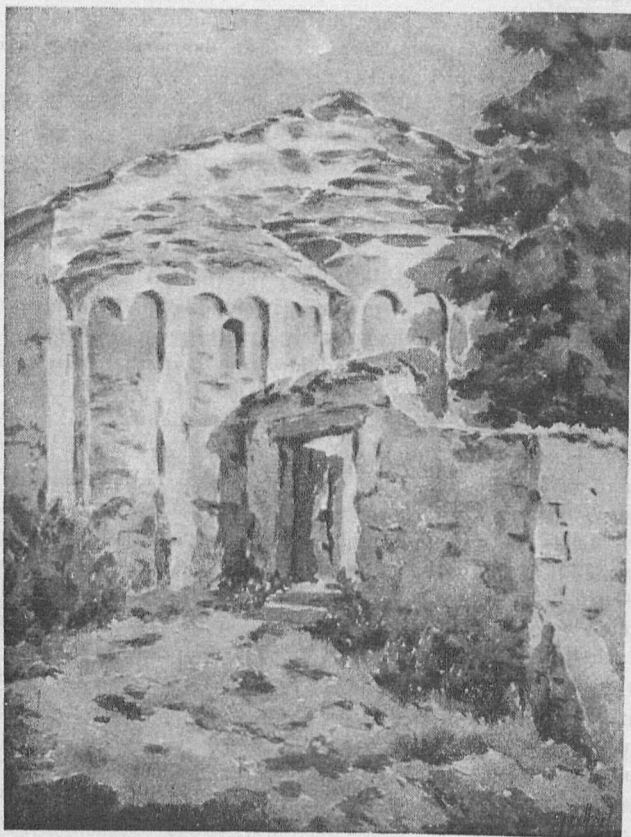

Absis romànic de l'Ermita de la Tossa. Montbui.

Aquarel·la d'en Joan Pelfort i Planell, que s'exhibeix
en el Museu de la Ciutat i Comarca d'Igualada.

Com va caure Igualada en poder de Joan II

(17 de juliol de 1465)

LA facilitat amb que la ciutat d'Igualada va caure en poder de les forces addictes a Joan II durant la calamitosa guerra civil que en la segona meitat del segle xv es prolongà deu anys i va deixar arruïnat el Principat de Catalunya per molt temps, pot considerar-se com l'esdeveniment més patent de la defectuosa manera com els revolucionaris varen portar llurs activitats militars, de les quals avui dia el que caldria més admirar seria la capacitat de resistència.

No gosàrem acumular tota la responsabilitat de la caiguda d'Igualada ni sobre els elements dirigents de la Generalitat i Consell de Cent, d'una banda, ni sobre el cabdill de les forces rebels, Pere de Portugal, rei efímer dels catalans (1464 - 1466), de l'altra. Tot llegint els documents contemporanis, ens semblen igualment culpables: diputats, consellers i monarca. En la mida que ens ho permet aquest breu comentari intentarem detallar els fets:

Pocs mesos abans de la defecció d'Igualada s'havia produït la desfeta de Calaf. Va ocórrer aquesta el dia 28 de febrer del mateix any i va tenir proporcions de gran catàstrofe militar. L'exèrcit de la Generalitat, malgrat haver estat preparat amb temps més que suficient i malgrat trobar-se molt ben nodrit d'esquadrons de xoc arribats de Borgonya, va ésser delmat i gairabé tota la plana major va caure presonera de les tropes de Joan II. El mateix Pere de Portugal no sofrí una sort semblant per veritable miracle: un dels seus li va procurar un cavall i aprofitant l'oportunitat de la nit fugí com un llamp del lloc de la batalla, tot ell sembrat de cadàvers. Sembla que els mateixos vencedors restaren sorpresos de l'èxit, i, sobretot, de la seva magnitud, per tal com diu algun cronista (1) que l'infant Ferran (el futur Ferran el Catòlic), que aleshores no comptava encara 13 anys i era la primera batalla a què assistia, va invitar a la seva taula tots els capitans per celebrar *l'alegria de tan inatesa victòria*. (2)

La desfeta de Calaf, davant l'evident greu perill que suposava per a la causa revolucionària, deuria haver aglutinat, més íntimament i més ferma, l'actuació dels seus organismes dirigents. Però no fou així sinó tot el contrari: Pere de Portugal abandonà absurdament el front d'Igualada i Cervera i se n'anà a l'Empordà on la situació, per bé que complicada i confosa, no reclamava atenció tan directa i urgent. Des d'ara aniria accentuant-se en la nodrida correspondència creuada entre el monarca i els diputats un to cada vegada més viu i més aspre, motivat per la diferència de parers. En el fons el rei Pere tenia el mateix concepte de la reialesa que el sobirà del qual s'havia declarat rival, Joan II. Si bé manifestà sovint que la seva intenció era respectar les llibertats tradicionals del país, aquestes li feien nosa per actuar personalment, sense entrebance, tal com hauria desitjat. Le seves paraules sonen a pura fórmula i els fets bé ho demostren palesament. Quan en alguna ocasió havia dit que tals llibertats els diputats les volien *interpretar altrament e pus subtil que cové interpretar* la frase pot interpretar-se com l'eufemisme d'un sentir diferent més pregon. Amb el temps, a mida que el monarca perdia salut aniria recloent-se més i més entre els seus portuguesos fidels, despitats com ell—i més encara per llur condició de forasters—de veure tan mal parada l'autoritat reial. En canvi, la Generalitat aniria prescindint del seu sobirà i ocupant un primer terme en la direcció de les activitats bèl·liques; això s'esdevindria totalment poc temps abans de la mort d'aquest a Granollers.

Des de l'Empordà el rei Pere exigí repetidament als diputats i consellers, tropes més nombroses i més ben retribuïdes si volien que atengués com calia el front d'Igualada i Cervera. La resposta fou sempre gairebé la mateixa: el poble es trobava en la més completa indigència; no se li podia exigir més. Des de que començà la guerra tota la indústria—les *arts mecàniques*—i bona part de l'agricultura del país romania abandonada. Molts eren els que es venien llurs béns de fortuna i àdhuc llurs robes per a poder sustentar-se. *Tenim la gent pobra e desfeta*—deien. El rei havia de provar sort amb els mitjans amb què comptava.

Cal reconèixer que a l'Empordà Pere de Portugal, malgrat la seva manca de salut (per aquest període es queixava de patir una *humor reumàtica* que li havia afectat una galta) hi va assolir alguns èxits militars; el més brillant va ésser la capitulació de La Bisbal. Tals èxits empordanesos li varen donar certa eufòria que el portà a adoptar un to més cru i més arrogant en les seves exigències als diputats. Per altra

banda, durant aquest mes de juliol en què es va perdre Igualada, i que el monarca va passar gairebé tot ell instal·lat a Sant Feliu de Guíxols, no va desatendre la seva acusada afició a les coses belles: el veiem reclamant a certa senyora del Born de Barcelona una copa d'or que retenia a canvi d'un valuós fermall que havia estat del Príncep de Viana; encarregant al famós mestre Alfons, tan admirat per ell, que li daurés uns estreps i un pitral de gineta; abonant quantitats al seu preferit brodador, mestre Antoni Sadurní; així mateix, a l'argenter Bartomeu Cerdà per certa obra que li havia acabat amb or, argent i perles, al seu sastre, mestre Joan; al seu falconer Jordi de Xipré; al mestre d'obres que dirigia les importants restauracions manades fer pel príncep lusità al palau reial major de Barcelona, etc., etc.

I vet-aquí que de sobte, inesperadament, arribà la notícia de la caiguda d'Igualada en mans de l'enemic, agreujant sensiblement la situació de la més llunyana Cervera, també assetjada per les forces reials. Segons el *Dietari* (3) de la Generalitat, el dia 17 de juliol un cert Pere Mateu *del qual el senyor Rey Pere fiava molt* es va posar d'acord amb cinc individus (subratllem l'escassetat del nombre), vassalls del comte de Prades (addicte a Joan II), i fent-se fort amb ells *a les dues torres qui son en la muralla sobre lo portal qui sol se obria*, i disparant des d'elles, deixaren lliure l'entrada als esquadrons de Joan II, comanats pel seu bastard Alfons, Mestre de Calatrava, que s'apoderaren amb relativa facilitat de la població, la qual, com diu l'historiador Segura, feia temps que tenia assetjada *amb poderoses forces*. Igualada, en canvi, sols comptava per la seva defensa uns *pochs en nombre*. que malgrat haver resistit *com homens podien en lo mon fer*, varen ésser en bona part *morts e mal nafrats*. Les darreres frases que posem en cursiva són de la lletra que amb gran angoixa escrivieren els diputats al monarca, comunicant-li la greu notícia i reclamant una vegada més, i amb més peremptorietat, la seva presència al front de Cervera, la qual, naturalment, des d'ara es trobava en imminent perill de perdre's (4). Pere Mateu veié recompensada per Joan II, la seva acció obtenint alguns béns confiscats a rebels. Així mateix, els que foren *nafrats e dampnejats* entre les forces reials en ocupar-se la vila, reberen una indemnització del monarca victoriós (5).

El rei Pere va considerar la caiguda d'Igualada com una amarga conseqüència de la tossuderia i resistència de diputats i consellers en procurar-li els mitjans necessaris, sobretot més peons i més ben pagats,

per encarar-se amb l'enemic en el front anterior. A l'endemà mateix de la defecció de l'esmentada ciutat, el 18 de juliol, va escriure als consellers anunciant-los la tramesa d'una nova ambaixada seva (aquestes eren bastant freqüents), composta pel vice-canceller, Gaspar Vilana, i el lloctinent de tresorer, Ferran Yàñez, per reclamar-los els dits auxilis militars a fi de defensar Cervera com calia. En aquesta lletra, forta de to, com tantes altres del príncep, i en la que manifestava haver posat la seva *persona e ànima* per lliberar el Principat, deia als consellers, entre altres coses, que havien d'escoltar les seves reiterades peticions per tal com a ells anava *los stats, substancies, fills, mullers, e les ànimes, e lo que pus fort es, la llibertat, la qual negun bo, e de pensa sana, sino ab la ànima ensemps, no deu permetre ne voler perdre*. I a continuació afegia: *A vostres dilacions, cirimonials, differencies que no munten un clau, e pus tots porfidies, va tot en perdicíó e lo ques poguera fer, e be, e ab victoria e gloria en un mes, irà maldant, disminuint e perdent, e comptant les pugeses en molts mesos e anys*. Veritablement el monarca no es mossegava la llengua ni es deixava res per dir (6).

Tanmateix, l'escarment que suposava perdre amb tanta facilitat, una ciutat d'importància estratègica tan evident com Igualada, sobretot, repetim, quedant més enllà Cervera assetjada, va tenir una eficàcia ben relativa. La manca d'unitat en els capdavaners de la causa de la Generalitat continuà influint ostensiblement en els fets militars (i bé pot observar-se que aquests es reduïren ben sovint en el curs de la llarga guerra civil a una tàctica defensiva davant la continuada empena de Joan II). Encara que Pere de Portugal, obligat per la seva dignitat personal (havia d'arribar a aquests extrems), a darrera hora no va tenir més remei que rectificar la seva actitud, tampoc no gaire airosa, i, deixant l'Empordà, es traslladà a Barcelona, on va desplegar amb grans presses alguna activitat per auxiliar Cervera, tot va ésser inútil per haver estat fet massa tard i de manera poc preparada. El 14 d'agost, encara no feia un mes que s'havia perdut Igualada, va capitular Cervera. Com és de suposar, després d'aquest nou infortuni militar vingueren les lamentacions i, a continuació, els recíprocs blames, retrets i, àdhuc, vituperis, entre Pere de Portugal i els diputats i consellers, en una atmosfera de mal humor, que aniria esdevenint més densa cada dia, fins a la mort del monarca que es produiria un any després, més o menys, dels fets aquí ressenyats.

J. ERNEST MARTÍNEZ FERRANDO

Director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

NOTES:

(1) Cfr. Garcia de Santamaria, G.: *Serenissimi principis Johannis II, vita*. (Col. de doc. ined. para la Hist. de Esp. vol. 88, p. 241).

(2) Més detalls sobre els fets que relatem en aquest article es trobaran en les meves obres: *Pere de Portugal, rei dels catalans, vist a través dels registres de la seva Cancelleria. Tragedia del insigne condestable D. Pedro de Portugal*. Aprofitem aquesta avinentesa per advertir que la segona d'aquestes dues obres sols conté de la primera la part corresponent a la intervenció militar i política del protagonista a Catalunya, però desproveïda de les abundoses notes a peu de pàgina que figuren en el text català.

(3) A. C. A. Secció de la Generalitat. *Diari*. Diu així: «dimecres a XVII juliol de l'any MCCCCLXV. [Al marge] Golada [per Igualada] = Aquest jorn en Pere Matheu, del lloch de Vilanova, prop Golada, del qual lo senyor Rey en Pere fiava molt, trahi la dita vila de Golada e aquella liurà a les gentes d'armes del rey en Johan». (Aquesta nota del *Diari* l'enclou Mossèn Joan Segura en la seva documentada *Història d'Igualada*, vol. I. p. 382).

(4) Heus aquí el text de la lletra: «Al molt alt e molt excel·lent Senyor, lo senyor Rey=Molt alt e molt excel·lent Senyor=Susara som stats fets certs com la vostra vila de Agualada, trahida per un a qui diuen Pere Matheu lo qual ab cinch d'altres, tots vassalls del comte de Prades, qui en aquella se eran recullits, fahentse forts en dues torres qui son en la muralla sobre lo portal qui sol se obria, es stada a força d'armes entrada per los inimichs, no contrastant, Senyor molt alt, que los homens naturals de la dita vila hagen fet tant com homens podien en lo mon fer, empero per ésser poch en nombre e los inimichs en gran suma, e senyors de les dites dues torres e portal, son stats apoderats e molts d'ells morts e mal nafrats. La qual cosa ab dolor referim ab la present a vostra Senyoria, supplicant humilment a aquella sie de sa mercé vulle provehir al necessari, e atendre a la necessitat, occorrent a la fidelissima vila sua de Cervera. E sie la Sancta Trinitat protecció e guarda de vostra gran e excel·lent Senyoria, manant sempre a nosaltres lo que placent li sia. Scrit en Barchinona, a XVIII de juliol de l'any MCCCCLXV. =De vostra serenissima excellencia humils vassalls e subdits qui en gràcia e mercé de aquella se recomanen, los diputats del General e Consell, representants lo principat de Catalunya=Domini deputati et consilium, mandato mihi, Marcho Busquets». (A. C. A. Secció de la Generalitat. Correspondència dels Diputats. *Lletres trameses*. Trienni 1464 - 1466. Vol. 2.º, fols LXXVIII v.º i LXXIX. N.º general: 683).

(5) Segura: op. cit. vol. I, p. 382.

(6) A. C. A. Registres de Pere de Portugal: Curie 2, fol. 127.